

Anna Krawczuk

BIBLIOTEKI PEDAGOGICZNE I ICH ZASOBY W KONTEKŚCIE NOWYCH ZADAŃ

Publikacja powstała w ramach programu *System doskonalenia oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganiu szkół* realizowanego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji – projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach środków Europejskiego Funduszu Społecznego

Celem publikacji jest zaprezentowanie informacji o zasobach bibliotek pedagogicznych w Polsce na podstawie dostępnych materiałów źródłowych – głównie danych statystycznych publikowanych przez GUS – w kontekście nowych zadań bibliotek. Nowe zadania zapisane w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych* (Dz.U. 2013, nr 0, poz. 369) to „organizowanie i prowadzenie wspomagania: szkół i placówek w realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, w tym w wykorzystywaniu technologii informacyjno-komunikacyjnej” (§ 2 ust 2).

Zasób to jedno z podstawowych pojęć ekonomicznych. Rozumiemy pod nim sumę czynników produkcji służących do realizacji celu organizacji. Zatem jakie cele realizuje organizacja, jaką jest biblioteka pedagogiczna? Cele te są zapisane w aktach prawnych regulujących zasady funkcjonowania tego typu bibliotek.

W artykuale 22 ustawy o bibliotekach (Dz.U. 2012 nr 0, poz. 642) znajduje się taki zapis:

„Biblioteki pedagogiczne prowadzą działalność służącą potrzebom oświaty i wychowania, w tym kształcenia i doskonalenia kadry pedagogicznej”. Wspomniane rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych uszczegóławia ten zapis: „Publiczna biblioteka pedagogiczna, zwana dalej biblioteką, służy w szczególności wspieraniu procesu kształcenia i doskonalenia nauczycieli, a także wspieraniu działalności szkół, w tym bibliotek szkolnych (§ 1.1)”.

Zatem celami biblioteki pedagogicznej są **wsparcie** oświaty i nauczycielstwa oraz **służenie** im.

W realizacji tych celów biblioteki pedagogiczne posiadają wieloletnią tradycję i doświadczenie. Początki tego typu bibliotek sięgają okresu międzywojennego. Po odzyskaniu niepodległości ważnym zadaniem stojącym przed państwem polskim było podniesienie poziomu powszechnej oświaty. Książka była nieodzownym warunkiem nie tylko podniesienia ogólnej oświaty, lecz także zapewnienia realizacji procesu nauczania w szkołach.

Przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego powołano bibliotekę z siedzibą w Warszawie, zaś Kuratorium Okręgów Szkolnych zlecono powoływanie bibliotek służących nauczycielstwu. W latach 1921–1938 przy dziesięciu istniejących wówczas kuratoriach powołano dziesięć bibliotek – Bibliotekę Kuratorium Okręgu Szkolnego w Toruniu, Krakowie, Wilnie, Brześciu, Lwowie, Łodzi, Poznaniu, Brześciu, Lublinie i Katowicach. Celem ich działalności było „ułatwianie nauczycielom dalszego kształcenia się i dostarczanie materiałów do pracy naukowej”. Ideą przewodnią powoływania tych bibliotek było służenie konkretnej, jednej grupie zawodowej – „nauczycielstwu”. Grupie w tym czasie niezwykle ważnej: tak ważnej, jak edukacja dla wszystkich rządów dwudziestolecia międzywojennego. Idea służby nauczycielstwu i edukowania społeczeństwa do dnia dzisiejszego jest głównym powodem istnienia tych placówek.

Cele organizacji są realizowane w oparciu o zasoby rzeczowe, zasoby ludzkie, zasoby finansowe i zasoby informacyjne. W dalszej części pracy zostaną omówione wszystkie wymienione zasoby – poza finansowymi, ponieważ źródła statystyczne nie podają tych danych, poza informacją, że biblioteki pedagogiczne są jednostkami budżetowymi finansowanymi z budżetów poszczególnych województw.

ZASOBY RZECZOWE

W terminologii ekonomicznej to surowce, półprodukty, pomieszczenia biurowe i produkcyjne oraz wszelkiego rodzaju sprzęt. Według danych statystycznych GUS istnieje 318 bibliotek pedagogicznych (stan na 31.12.2012 r.). Liczba ta obejmuje placówki główne (nadrzędne), jak i ich filie. Są one liczone łącznie jako biblioteki, niezależnie od wielkości i stopnia samodzielności (inaczej niż w statystyce bibliotek publicznych, gdzie różnicuje się biblioteki główne oraz ich filie). Szczegółowe dane znajdują się w tabeli 1.

	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2012
Liczba bibliotek	340	344	346	344	338	331	327	318
Powierzchnia pomieszczeń w m ²							116719	

Tab. 1. Liczba bibliotek i powierzchnia pomieszczeń w m² (GUS 2012; GUS 2013)

Od 1999 r., to jest od czasu przejęcia bibliotek pedagogicznych przez samorządy wojewódzkie, zaczęła zmniejszać się liczebność tych placówek. Rok 2003 był najbardziej korzystny dla bibliotek pedagogicznych – było ich wówczas najwięcej (346). Po roku 2003 obserwuje się spadek liczebności, głównie na skutek likwidacji filii bibliotek głównych. W efekcie tych zmian, w latach 2003–2012 liczba bibliotek pedagogicznych zmniejszyła się o 28 placówek.

Biblioteki pedagogiczne nie działają w jednolitej, ogólnokrajowej sieci bibliotecznej – funkcjonują w szeregu niezależnych, mniejszych sieci. Schematy organizacyjne są następujące:

- 1/ Biblioteki pedagogiczne i filie bibliotek pedagogicznych (filie stanowią integralną część biblioteki wojewódzkiej i są objęte jej budżetem).
- 2/ Zespoły placówek:
 - biblioteki pedagogiczne i ośrodki doskonalenia nauczycieli placówek (najczęściej struktury w miastach wojewódzkich bądź dawnych wojewódzkich), np. Zachodniopomorskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie, Publiczna Biblioteka Pedagogiczna Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie;
 - biblioteki pedagogiczne, ośrodki doskonalenia i poradnie psychologiczno-pedagogiczne (zwykle zlikwidowane filie bibliotek pedagogicznych, które weszły w nowe struktury powoływane do realizacji wspólnych zadań z zakresu „organizowania i prowadzenia wspomagania szkół i placówek”), np. Powiatowe Centrum Edukacji i Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej w Wołowie, Powiatowe Centrum Poradnictwa Psychologiczno-Pedagogicznego i Doradztwa Edukacyjnego w Dzierżoniowie.

W dniu 31 grudnia 2011 r. ogólna liczba zbiorów zgromadzonych przez 327 bibliotek pedagogicznych wynosiła 1 462 989 woluminów.

Liczba zbiorów					
	ogółem	książki	czasopisma	materiały audiowizualne	liczba tytułów czasopism bież.
Polska 2007 r.	14951940	14187205	764735		
Polska 2009 r.	14805172	14040863	764309		
Polska 2011 r.	14629889	13865646	764243	286458	12231
Województwa stan na 31.12.2011 r.					
dolnośląskie	1238025	1162953	75072	249	1301
kujawsko-pomorskie	533278	496826	36452	72	848
lubelskie	856685	804505	52180	802	458
lubuskie	460808	437368	23440	180	286
łódzkie	1126587	1068090	58497	478	671
małopolskie	941525	881885	59640	443	899
mazowieckie	1592320	1544735	47585	1232	1159
opolskie	588986	564910	24076	29	382
podkarpackie	1150005	1094074	55931	1226	826
podlaskie	566119	539545	26574	303	444
pomorskie	735567	703159	32408	1049	457
śląskie	1258222	1165617	92605	1038	1446
świętokrzyskie	645305	625161	20144	293	663
warmińsko-mazurskie	821838	775814	46024	839	830
wielkopolskie	1462240	1381852	80388	188	1079
zachodniopomorskie	652379	619152	33227	45	482

Tab. 2. Wielkość zbiorów – stan na 31.12.2011 r. (GUS 2012)

Księgozbiór			
	ogółem	książki	czasopisma
Polska 2007 r.	275306	254749	20557
Polska 2009 r.	237406	215679	21727
Polska 2011 r.	203908	180564	23344
Województwa stan na 31.12.2011 r.			
dolnośląskie	11984	10427	1557
kujawsko-pomorskie	8762	8177	585
lubelskie	9429	8504	925
lubuskie	4403	4071	332
łódzkie	12118	11198	920
małopolskie	8762	8108	654
mazowieckie	29907	28879	1028
opolskie	4527	4298	229
podkarpackie	25690	24064	1626
podlaskie	6885	6407	478
pomorskie	12107	9272	2835
śląskie	14490	12182	2308
świętokrzyskie	6725	6557	168
warmińsko-mazurskie	7614	6918	696
wielkopolskie	21567	20482	1085

zachodniopomorskie	18938	11020	7918
---------------------------	-------	-------	------

Tab. 3. Wpływy materiałów bibliotecznych do bibliotek pedagogicznych – stan na 31.12.2011 r. (GUS 2012)

Spośród 327 bibliotek pedagogicznych aż 326 wykazało posiadanie sprzętu komputerowego w łącznej liczbie 4003 komputerów, z czego 3606 z dostępem do Internetu.

Biblioteki			Komputery użytkowane w bibliotekach				
ogółem	w tym wyposażone w komputery	ogółem	z dostępem do Internetu	w tym dostępne dla czytelników			
				razem	z dostępem do Internetu	z dostępem wyłącznie do katalogu online	do innych zastosowań
327	326	4003	3606	2012	1689	573	728

Tab. 4. Komputery użytkowane w bibliotekach – stan na 31.12.2011 r. (GUS 2012)

ZASOBY LUDZKIE

Sukces każdej organizacji jest uzależniony w dużej mierze od jej potencjału społecznego. Składają się na niego to ludzie i ich kwalifikacje, wiedza, doświadczenie, umiejętności, zdolności, motywacja i otwartość na zmiany.

Statystyki GUS na dzień 31.12.2011 r. pokazują, że we wszystkich bibliotekach pedagogicznych w kraju zatrudnionych było 1700 bibliotekarzy, w tym 1679 z wykształceniem wyższym.

Pracownicy na stanowiskach bibliotekarskich			
31.12.2011 r.	ogółem	w tym:	
		z wykształceniem bibliotekarskim wyższym	z wykształceniem bibliotekarskim średnim
	1700	1679	9

Tab. 5. Pracownicy na stanowiskach bibliotekarskich – stan na 31.12.2011 r. (GUS 2012)

Od bibliotekarzy zatrudnianych w bibliotekach pedagogicznych wymaga się podwójnych kwalifikacji – bibliotekarskich i pedagogicznych na poziomie studiów wyższych magisterskich lub studiów podyplomowych. W porównaniu z wymogami stawianymi bibliotekarzom w innych typach bibliotek wymogi w bibliotekach pedagogicznych są najwyższe.

Bibliotekarz w bibliotekach publicznych	Nauczyciel bibliotekarz w bibliotekach pedagogicznych
Ustawa o bibliotekach, art. 29 (Dz.U.2012.642) 1. Pracownicy zatrudnieni w bibliotekach na stanowiskach bibliotekarskich tworzą grupę zawodową bibliotekarzy. 2. W bibliotekach mogą być zatrudnione osoby z wykształceniem średnim.	Ustawa o bibliotekach, art. 22 (Dz.U.2012.642) 3. Zasady organizowania i działalności bibliotek szkolnych i pedagogicznych określają odrębne przepisy.
Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 5 grudnia 2012 r. w sprawie wymagań kwalifikacyjnych uprawniających do zajmowania w bibliotekach stanowisk bibliotekarskich oraz stanowisk dla specjalistów innych zawodów związanych z działalnością biblioteczną (Dz.U 2012, poz. 1394)	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz.U. 2009 nr 50, poz.

§ 2. Wymagania kwalifikacyjne uprawniające do zajmowania w bibliotekach stanowisk bibliotekarskich oraz stanowisk dla specjalistów innych zawodów związanych z działalnością biblioteczną, zwanych dalej „określonymi stanowiskami”, określa załącznik do rozporządzenia. Stanowiska bibliotekarskie pracowników służby bibliotecznej: wykształcenie wyższe na poziomie studiów drugiego stopnia lub studiów magisterskich - od 3 poziomu awansu - młodszy bibliotekarz, starszy bibliotekarz, bibliotekarz, kustosz, starszy kustosz.	400) § 2.1. Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w bibliotekach pedagogicznych studia magisterskie na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczaniem przedmiotem lub prowadzonymi zajęciami oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub studia magisterskie na kierunku, którego zakres określony w standardzie kształcenia dla tego kierunku studiów w grupie treści podstawowych i kierunkowych obejmuje treści nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć, oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub studia magisterskie na kierunku (specjalności) innym niż wymieniony w pkt 1 i 2 i studia podyplomowe w zakresie nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć oraz posiada przygotowanie pedagogiczne. (Dz.U 2009, poz. 400).
--	---

Tab. 6. Zestawienie wymagań na stanowisku bibliotekarz w bibliotekach publicznych i nauczyciel bibliotekarz w bibliotekach pedagogicznych (opracowanie własne)

Zawód nauczyciela należy do tej grupy specjalizacji, którą charakteryzuje konieczność aktualizowania zdobytej wiedzy, zdobywanie nowych umiejętności i wiadomości przez całe życie. To permanentne doskonalenie zawodowe nauczycieli jest również niezbędne w zdobywaniu kolejnych stopni na szczeblach awansu zawodowego. Dane statystyczne pokazują, że nauczyciele bibliotekarze z bibliotek pedagogicznych to w większości (83 %) nauczyciele dyplomowani i nauczyciele mianowani, którzy osiągnęli najwyższy stopień awansu zawodowego (bądź dążą do uzyskania tego stopnia). Zatem jest to grupa zawodowa, która stale podnosi swoje kwalifikacje i kompetencje.

ZASOBY INFORMACYJNE

Informacja jest podstawowym zasobem każdej organizacji. W dobie globalnego społeczeństwa informacyjnego informacja jest traktowana jako dobro ekonomiczne, podstawowy zasób i podstawowa kategoria ekonomiczna.

Według definicji Ricky’ego Griffina „zasoby informacyjne to wszelkiego rodzaju użyteczne dane potrzebne do skutecznego podejmowania decyzji” (Griffin 2004, s. 5).

Na zasoby informacyjne bibliotek składają się:

- informacje katalogowe o zasobach własnych bibliotek,
- informacje bibliograficzne,
- informacje o zasobach dostępnych w internecie.

Usługi informacyjne są świadczone na rzecz użytkowników biblioteki. Dane statystyczne, w zestawieniu za lata 2007–2011, pokazują znaczny wzrost liczby użytkowników zarejestrowanych w roku 2011 i spadek użytkowników aktywnie wypożyczających.

Użytkownicy bibliotek		
	Zarejestrowani	Aktywnie wypożyczający
Polska 2007 r.	565265	561000
Polska 2009 r.	524801	507034
Polska 2011 r.	896856	399402
Województwa stan na 31.12. 2011 r.		
dolnośląskie	55398	21381
kujawsko-pomorskie	26787	13500
lubelskie	49864	18517
lubuskie	18218	6799
łódzkie	89198	38644
małopolskie	97399	33763
mazowieckie	100881	63900
opolskie	9083	7499
podkarpackie	44071	38014
podlaskie	10893	9855
pomorskie	15389	13834
śląskie	63153	35025
świętokrzyskie	29434	14327
warmińsko-mazurskie	89328	22364
wielkopolskie	146638	33757
zachodniopomorskie	51122	28223

Tab. 7. Użytkownicy bibliotek (GUS 2012)

Wzrost użytkowników zarejestrowanych w 2011 r. i spadek użytkowników aktywnie wypożyczających może wskazywać na zwiększenie zainteresowania usługą informacyjną niepolegającą na wypożyczeniu dokumentu bibliotecznego.

Usługi informacyjne są świadczone głównie o informacje zawarte w katalogach. Dane statystyczne GUS nie podają liczby bibliotek udostępniających dostęp do katalogów zasobów własnych bibliotek poprzez katalogi online – informują jedynie o liczbie komputerów umożliwiających dostęp do takich katalogów. Według danych GUS na dzień 31.12.2011 r. odnotowano w bibliotekach 573 komputery z dostępem wyłącznie do katalogów online.

Serwis Elektroniczna biblioteka, funkcjonujący w ramach Sekcji Bibliotek Pedagogicznych i Szkolnych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, który stanowi ogólnokrajową edukacyjną platformę cyfrową bibliotekarzy bibliotek pedagogicznych i szkolnych, rejestruje zasoby bibliotek pedagogicznych, w tym katalogi online. W październiku 2013 r. w serwisie zarejestrowanych było 86 katalogów online bibliotek pedagogicznych (źródło: http://e-pedagogiczna.edu.pl/index.php?akcja=biblioteki_online).

Biblioteki pedagogiczne tworzą bogate źródła informacji, wspomagające pracę szkół i nauczycieli. Jednym z nich jest „Edukacja – baza bibliograficzna artykułów z czasopism” o tematyce pedagogicznej. Internetowa baza zawiera informacje z zakresu edukacji w Polsce i na świecie, teorii i praktyki pedagogicznej, dydaktyki ogólnej i metodyk poszczególnych

przedmiotów nauczania, psychologii oraz w mniejszym zakresie innych dziedzin wiedzy, m. in. bibliotekoznawstwa. Liczy blisko 200 tys. opisów bibliograficznych artykułów za lata 1980–2011 oraz kilkanaście tysięcy ich pełnych tekstów. Aktualizowana jest codziennie. Materiał źródłowy pochodzi ze wszystkich gromadzonych i opracowywanych w Dolnośląskiej Bibliotece Pedagogicznej we Wrocławiu wydawnictw ciągłych (ponad 200 tytułów). Jest dostępna na stronie internetowej Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej.

Ważną inicjatywą bibliotek pedagogicznych jest serwis WikiEduLinki, współtworzony przez 25 bibliotek pedagogicznych w kraju, który indeksuje zasoby Internetu w zakresie pedagogiki i nauk pokrewnych (<http://www.dbp.wroc.pl/linki/index.php>). Biblioteki pedagogiczne prezentują się w Internecie. W wykazie bazy adresowej bibliotek, które udostępniają swoje witryny w Internecie, na stronie EBIB w październiku 2013 r. zarejestrowano 236 strony internetowe bibliotek pedagogicznych w kraju (źródło: <http://www.ebib.pl/biblioteki/>). Na platformie Elektroniczna Biblioteka Pedagogiczna (<http://e-pedagogiczna.edu.pl>) znajdują się informacje dotyczące działalności bibliotek pedagogicznych wraz z danymi teleadresowymi i odwołaniem do ich stron internetowych.

Również strona Ośrodka Rozwoju Edukacji <http://www.ore.edu.pl/>, w dziale Informacja pedagogiczna, zamieszcza bieżące informacje dotyczące bibliotek pedagogicznych, ich działalności, istotnych wydarzeń oraz propozycje szkoleń dla nauczycieli bibliotekarzy. Wydział Informacji i Promocji Ośrodka Rozwoju Edukacji realizuje projekt „Wspieranie pracy nauczycieli bibliotekarzy i bibliotek pedagogicznych”, w ramach którego nauczyciele bibliotekarzy uzyskują wsparcie w realizacji zadań statutowych.

PODSUMOWANIE

Sieć bibliotek pedagogicznych w kraju to zasób wielkości 318 placówek z 1700 nauczycieli bibliotekarzy. Dysponuje ona bogatym potencjałem zasobów bibliotecznych o wielkości 1 4629 889 jednostek inwentarzowych różnych typów zbiorów. Udostępnia informacje o zbiorach poprzez strony internetowe i katalogi online, publikuje zdigitalizowane zbiory w bibliotekach cyfrowych (np. Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej, Biblioteka Pedagogiczna CEN w Białymstoku w Podlaskiej Bibliotece Cyfrowej, Biblioteka Pedagogiczna w Siedlcach w Mazowieckiej Bibliotece Cyfrowej) oraz indeksuje zasoby internetu w bazie WikiEduLinki.

Biblioteki pedagogiczne służą nauczycielstwu i oświacie. Dbają również o to, by jakość świadczonych usług była jak najwyższa, stąd pracownicy tych placówek permanentnie doskonalą się i podnoszą swoje kwalifikacje, zatem są w stanie sprostać nowym zadaniom sformułowanym w *Rozporządzeniu MEN z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*.

BIBLIOGRAFIA

Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 2004, s.5

GUS, (2012), [*Kultura w 2011 r.*](#) (dostęp dn. 18.11.2013).

GUS, (2013), [*Kultura w 2012 r.*](#) (dostęp dn. 18.11.2013).

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl